

Graagaard i Thorning sogn er en meget gammel gaard, en af de ældste her i landet. Den er saa gammel at dens historie og oprindelse fortæller sig helt ned i den ældre middelalder. Allerede Saxo omtaler den i sin beretning om Grathe Hede Slaget 1157, idet han siger: "Graagaard var en stor avlsgaard, hvor der boede en rig falstring, der gik under navnet den rige graabonde", og han fortæller at Kong Svend efterfølgende før slaget lod sine heste gaa løse i de af Graabondens derværende uhøstede bygagre, hvor de forraad sig, saa de blev tunge og søvnige i slaget, mens Valdemar lod sine heste staa opsadlede med tørre munde, og de var i kampen fyrrige og lette, mens Svends var tunge og ikke kunne løbe, og dette bidrog til at Svend tabte slaget som stod den 23. okt. 1157. Dette falder os unægteligt for brystet, at byggen ikke var høstet paa denne tid, men det kan have sin rigtighed, da vi dengang havde en anden tidsregning end i vore dage, dengang den Julianske, og nu den Georgianske, som er seks uger bagefter den Julianske. Efter den ville 23. okt. falde først i september, saa sent er bygghøsten jo ofte indtruffet i vore dage.

I sit store historiske digt "Valdemar den Store og hans Mænd", lader Ingemann Graabonden være den sjællandske storbonde Ole Stam, som godt kan have sin rimelighed. Da Svend Eriksen med det senere tilnavn Grathe, efter stedet hvor han faldt, søgte kongevalg paa Isøre ting ved Roskilde, staar bonden Ole Stam op og taler mod dette valg og siger: Jyderne har valgt Knud til konge, og det bør vi ogsaa gøre, vi skal ikke have mere end een konge! Og han raabte højt ud over forsamlingen: "Forbanded være den som giver Svend kongenavn." Alligevel blev Svend kaa-ret til konge af sjællænderne, men Svend landsforviste Ole Stam, og denne har naturligvis maattet foretrække fra Svends riger og lande. Han blev valgt paa øerne og i Skaane, hvor skulde Ole Stam rejse hen uden til Knud i Jylland. Ingemann lader ogsaa Ole Stam være Svends banemand. Graabonden der dræber den fangne konge tæt ved sin gaard.

I kong Valdemars Jordebog, der er skrevet vel ca. 80 aar efter Grathe Hede Slaget, skal Graagaard være ansat til en skat af tre mark sølv aarlig. Man kan regne ud at det har været en stor gaard paa Valdemars tid, og omfattet et areal paa ca. 800 td. land, idet alt hvad der hedder Graae og Graaskov, da hørte ind under gaarden, det har været en gaard paa størrelse med vore dages Aunsbjerg.

Paa gaardens mark laa i Valdemar den Stores tid et bodskapel af træ, hvor alle pilgrimme baade Jerusalemsfarene og Romafarene

maatte om ad for at bede (holde bøn) baade hen og hjem, og det menes at Knud den Hellige paa sin flugt over Aggersund fra de vrede vendelboere, har været omme ad Grathe Kapel for at holde bøn, da han drog forbi, men dette kapel har været af træ. De første kriste kirker her i landet var alle af træ, og deres levetid var kun 200 aar, saa var de raadnet op og blev saa erstattet af de mere varige stenkirker, der først var af tilhugne kampesten, og siden da befolkningen lærte at brænde sten af ler, byggedes af teglsten, men endnu staar de fleste kampestenskirker i en alder af, fra 800 til 600 aar gamle.

Da Svend er falden er han bleven begravet i trækapellet, som da rimeligvis var brøstfældig, men kong Valdemar bød, der skulle opføres et kapel af hugne granitkvadre. Nu maa vi forestille os, at Svend er stedet til hvile i det gamle trækapel at begynde paa, men et nyt opføres ved siden af. Da det er færdigt rives det gamle ned. Nu er det gamle kapel og dermed kongens grav i det frie, og der blev hans lig funden i aaret 1885, da National Museet lod pladsen undersøge, nogle alen nord for hvor stenkapellet havde staaet. her fantes liget af en mand med kløvet hoved, velbevaret som det laa i rødt sand (jernholdigt).

Roskilde Krønnike skriver om slaget paa Grathe Hede: Det var et falsk forlig som sluttedes mellem Svend Knud og Valdemar, thi da de derefter samledes i Roskilde blev Knud og hans frænde Konstantin skammeligt myrdet af Svend den 9. aug. 1157. Valdemar undslap dog haardt saaret, han flygtede til Jylland og bad jyderne om hjælp. Svend drog efter ham, kæmpede paa Grathe Hede med ham, men tabte efter guds vilje slaget, og bukkede ynkeligt under: han fik saaledes den død han ved sine rænker havde gjort sig fortjent til. Hans lig blev jordet i landsbyens kirke. Ryaarbøgerne siger at Svend blev jordet i Sankt Kjelds Kapel i Viborg Domkirke, men den er først bygget 52 aar efter Svends fald paa Grathe Hede, saa det passer ikke.

Saxo siger om Svend: "Han blev dræbt af rovgjerrige bønder, de gav ham et hul for en grav, de begrov ham i sandet hvor han faldt". Men i Kristian den 4'des tid skriver præsten i Thorning, Anders Pallesen til Ole Worm (historieskriver): "Kongens grav ved Grathe Kapel er i forfald. Ved enderne af graven staar to tvekløftede stene, mellem dem paa enderne af dem hviler en flad sten". Altsaa er kong Svends grav kendt 1623.

Om denne flade sten paa kongens grav fortælles der, at den skal være solgt til Niels Storm fra Aarhus tillige med de to tvekløftede stene, og siden være tilbagekøbt af en af Graagaards ejere ved navn Anders Graa, som sammen med sin hustru har købt gravplads ved Søndre Sogns Kirke i Viborg, og det er rigtig nok. Ved den østre ende af kirken ligger de to begravet, det fortæller en stor flad sten, paa en grav i skraaningen. Jeg har set den flere gange, det bedste bevis for at Svend er begravet ved Grathe Kapel.

At Grathe Slaget er et af de mest betydningsfulde slag, der er udkæmpet i vort lands historie er en kendsgerning. Med Svends fald sank Erik Emuns onde æt i muld, borgerkrigen var endt, Valdemar var nu ene konge, og en renæssance tid oprandt, som vi aldrig har set mage til, den lyse Valdemars tid. Kirken og kronen arbejdede haand i haand, Danmark blev stort og magtigt indadtil som udadtil, kirkebygningen tog fart, store prægtige gudshuse rejste sig med høje taarne og himmelrækkende spir, symbolet paa tanken der gik højt op mod himmelen, op mod menneskets ophav, og som tiden der fulgte efter Grathe Slaget kunne Ingemann med sandhed synges: "Paa Grathe Hede nu lærken slaar, i Danmark er morgenrøde".

Grathe Kapel var et knudepunkt, her mødtes alle veje. Fra Knudstrup eller Sønder Knudstrup skød en vej sig op over Graaskov til Grathe Kapel, det var korsfarervejen der igen fra kapellet førte ned over mosens vestlige hjørne, efter hærvejen som den havde forladt i Knudstrup. Igeledes løb en vej i syd-øst fra kapellet over mosens østlige ende og ud østpaa i landet, der er endnu vejspor tilbage vestfor søen.

Da pladsen hvor kapellet havde ¹⁷⁹⁴blev undersøgt i 1885, blev der ogsaa gravet hvor kirkegaarden engang havde ¹⁷⁹⁴lagt, og den var fuld af lig. Hvor er de kommen fra, i alt fald ikke fra omegnens befolkning, for der var kun faa den gang, og desuden var der tre kirker i det tyndt befolkede sogn, nemlig Ungstrup, Thorning og Grathe. Det maa være pestlig af rejsende pilgrimme, maaske helt ned fra den sorte døds tid, pestsyge mennesker der har slæbt sig til Grathe Kapel med døden i følge, for at blive begravet i hellig indviet jord. Hvornaar kapellet er revet ned vides ikke bestemt, men det fortælles at kirken forfaldt og var saa utæt paa tag og fag, at præsten i regnvejr ikke kunne forrette gudstjenesten, og holde sig tør

derinde. Kong Valdemar den Store bød der skulle opføres et kapel af hugne sten paa stedet. Kong Frederik den Anden bød at Ungstrup kirke skulle nedrives samt Grate Kapel og der skulle bygges videre paa Thorning kirke med stenene deraf. Denne konge der var saa dygtig til at nedrive kirker og ødelægge katolske helligdomme. Kapellet har været 24 alen lang, 18 alen vid, en hel anseelig kirke. Thorning kirke var i de tider kun 26 alen lang. Gamle mennesker jeg har talt med, kunne huske kirken stod i vindueshøjde, og en mur omkring kirkegaarden og gravstederne var endnu dengang, og et par drenge, den ene min svigerfar Peter Lassen, den anden Kristian Graae, gik og vogtede faar ved kirken, og saa paa gravtuerne og var enige om at en lille tue var et barns grav, en noget større en voksens grav. De gik og ragede mellem de sammensunkne sten og fandt et smukt røgelseskar, som Frederik den 7. fik i sin private samling, men ved hans død afleveret til nationalmuseet: et billede af det har jeg i min stue. Karret har hængt i tre kæder, hvorefter den ene dog er bortkommet. Da jeg byggede gaarden om, fandt jeg en del hugne sten fra kapellet, som jeg lagde tilside, og siden lod indmure i gaardens nye stuehus. Ved indgangen sidder en af de smukkeste, der i faa ord fortæller gaardens historie med disse ord af Ingemanns Valdemar den Store og hans Mænd: "Og fra bryllupsdansen til valen haren bryder op før dag. Graagaardsmark og Ravnholdtdalen kaaret blev til store slag 23. oktober 1157".

Paa Græthe Hede Slagets tid har ejeren af Graagaard Graabonden nok været paa højdepunktet, det var jo en stor gaard, hvorefter der nok skulle ydes herfølge til kongen, naar der var krig i landet, og som bestod i at møde med vaabenøvede svende, enten ryttere med heste i panser og plade, eller veludrustede fodfolk eller maaske begge dele. At Graabonden har været i slaget fremgaar af, at kong Svend aftenen i forvejen før slaget opslaar sine telte paa Graabondens mark, og byder Graabonden at proviantere hans hær, men denne er ikke hjemme. Han er gaaet over til Valdemar med alle sine svende. Graabondens hustru kommer da ud med den forlangte proviant, der har vel sagtens ingen anden været hjemme, de er straks da Valdemar er ankommet gaaet over til ham, og sagnet fortæller, at da konen der skal have været meget smuk, kommer med fødevarer, tvinger Svend hende til at blive hos sig om natten i sit telt, saa Graabonden har et privat mellemværende at hævne med Svend, da han som fange bliver ført tilbage gennem Graabondens gaard, og denne der nu er kommet hjem da Valdemar har sejret, løber til sin nærmeste plov, tager en plovokse, løber efter kongen, og kløver hans hoved bag fra, saa han segner død af hesten. Der siges Svend forlangte at blive ført for Valdemar, vel sagtens i haab om at hans adle frøn-

de ville skaane hans liv. De gamle fortalte at Valdemar holdt ting i Thorning efter slaget, hvor flere af Svends fangne folk domtes til døden, blandt andre Knuds morder i Roskilde, friseren Ditlev, en skurk og en blodhund. At Valdemar har holdt rettergang i Thorning efter slaget er trolig nok. Hæren skulde jo indkvarteres om natten og have føde, ude paa heden var jo ingen af delene.

I 300 aar hører vi intet om Graagaard og Graabonden, men i 1488 berettes gennem Aarhus arkiv, at adelsmanden Aksel Ibsen, eieren af Strøvringgaard, har købt Graagaards skov, og det heder i tingbogen, 1488 ejes Graae Skov af aksel ibsen, samt Impgaard som han har skøde paa. Derefter hedder det, Graaskov samt Impgaard hører ind under Ungstrup kirke, som ejes af Aksel Ibsen. Hvis der dengang var nogle beboere i Graaskov, skulle de gaa forbi Thorning Kirke, og til Ungstrup Kirke, det var dengang da de handlede med stakkels kristne mennesker, som Kr. den 2. dog forbød, men hvis ordninger og forbud blev brudt af herremanden, som stridende mod gode sæder og skikke.

Der var paa denne tid en mægtig skov i Graaskov, og endnu vises herremandens savgrav, hvor der blev skaaret mægtigt egetømmer til bygning og til skibsbrug. Tre jernsmeltningsovne fantes i Graaskov, der fik de vældige egeskove ben at gaa paa. Jo, herremanden forstod nok at mele sin kage paa de stakkels bønders bekostning.

Det gik nu rask nedad for Graabonden. Gaarden overgik til sidst i Aarhus bispens eje, hvor den har været en lang tid, hørt ind under Silkeborg Slot, som da ejede rundt i Lysgaard, Hovlbjerg, Vrads herreder, ja helt ud til Ringkøbing egnen, ialdt cirka 8000 td. hartkorn, som kronen ved reformationen overtog fra bispen i Aarhus, saa det var ikke ene kristen kærlighed, da Kr. den 3. gennemførte reformationen. Det var ogsaa for at faa fat i de uhyre rigdomme kirken havde ophobet i form af jordegods.

Der fantes tre, ja fire slags bønder, og det var kronens bønder, kirkens bønder og adelens, og saa var der de frie bønder der til sidst kun ejede 6% af jorden. Bedst var det at være kirkens bønder, de gjorde sjældent hovarbejde. Derefter ansaas kongens bønder for det bedste, daarligst herre eller adels bønder, tilsidst den frie bonde der selv ejede sin jord og fri for hovarbejde, men saa forgældet med udgifter at det var et tvivlsomt gode. Paa Kr. den 4. tid er Graabonden fæster af kronen, og kongen byder Graabonden Kr. Mikkelsen han skal flytte ud af Graagaard, da der skal ligge en fane ryttere paa Graagaard under en klapjagt. Gaarden har paa den tid endnu været samlet, med undtagelse af Graaskov, da den ellers ikke ville kunne underholde en fane ryttere. Men Graabonden Kr. Mikkelsen er ikke den mands søn, der lader sig bluffe, han siger nej, han rei-

ser ikke ud før kongen har skaffet ham et andet fæste. Det sker ikke, og Kr. Mikkelsen bliver boende paa Graagaard til sin dødsdag.

I svenskerkrigens dage findes Graagaard af fienden afbrændt, manden ihjelslagen, ingen sædekorn, ingen drivkraft. Hvornaar Anders Graae har haft gaarden, ham der ligger begravet i Viborg, ved jeg ikke, eller om han har været fæste bonde, men det kunne jo tyde paa han har været velhavende, naar han kunne koste saa meget paa sig selv og hustru ved deres død. Graagaard er jo blevet skilt i to fra en enegaard og til en tvillinggaard, Østergaard og Vestergaard. Hvornaar det er sket ved jeg ikke, men de to graabønder har døjet noget med at komme ud af det med hinanden. Kirken laa jo paa Vestergaardens mark, og var matk. nr. 1, den østre nr. 2, men ham i den østre gaard mente at kirkens rester var fælles eje. En aftenstund er Østergaardens sønner kørt over til kirken efter et læs hugne kvadersten og Vestergaardens sønner gaar ind til faderren og siger at nu kommer de fra Østergaard med et læs sten, som de har stjaalet ovre ved kirken, og de spørger om de ikke skal gaa ud og tage dem fra dem. "Nej", siger den gamle der var en kæmpe af kæfter, "Det er ikke værd saa bliver der slagsmaal, lad hellere mig gaa". Han gik ud og standsede køretøjet, lettede fjælene og sagde "I maa godt hente mig et læs til", men Østergaards sønnerne vilde ikke hente flere sten, og de kom aldrig mere i det ærinde. Vestergaardsmanden skal have været en kæmpe, og ligeledes blev hans sønner og sønnesønnene, dem har jeg kendt fra jeg var lille, de hed P. Skov og Kr. Graa, rigtige typer paa den gamle jyske urkraft, og Kr. Graas børn der nu er i manddoms alder, er ogsaa bevis paa at der er kræfter i det danske brød. Med sønnen af den stærke Vestergaardsmand gik gaarden over til en svigersøn der solgte gaarden til fremmede, og den har haft flere forskellige ejere de sidste menneskealder, men Graa slægten, Vestergaardsmandens efterkommere, lever endnu her paa og-nen i 4. og 5. led.

I 34 lykkelige aar var jeg selv Graabonde, indtil jeg afstod gaarden til min svigersøn Jørgen Hoberg, som ejer den gamle gaard med sine mange og store minder, som han holder smukt i ære. I disse mange aar jeg boede paa Graagaard, havde jeg hver dag det herlige monument, stenen ved Grathe Kapel, for øje, rejst af Danmarks gode søn Thor Lange ved Kong Svends grav, til minde om sejren paa Grathe hede. Der stod jeg mange gange og fortalte til lyttende mennesker, alt hvad jeg vidste om Grathe Hede Slaget, og der kom mange fremmede for at bese stenen og jeg maatte fortælle. Disse timer hører til de bedste minder jeg har i gemme. Flere gange fandt

jeg vaaben fra slaget, hvor underligt at gaa paa den gamle val-
plads, hvor fædrelandets skæbne blev afgjort for 800 aar siden.
Da hviskede Ingemanns store ord til mig, hvor han manende kal-
der de henfarnes tanker frem af graven, for at de skal advare os
mod udslettelsens dom.

Stig op ef Graven du Slægt der døde,
Forkynd dit Fald og afmaal din Erøde,
Advar os for udslettelsens Dom,
Og vis os hvorfra din Frelse kom,

Mon ikke vi ogsaa i dag kunne have behov at blive advaret for
udslettelsens dom. Der findes i en nations liv to faktorer, det
kristelige og det nationale. Kastes nogen af dem overbord, gli-
der vi af os selv ind under udslettelsens dom, og vi har ikke
mere forfyngelsens kraft i os.

Sign: J. C. Nielsen.